

וילאית סיני: השלוחה המצרית של 'המדינה האסלאמית'

זאק גולד

הצטרפות ארגון 'אנצאר בית אל-מקדס' ("תומכי ירושלים"), שמושב בחצי-האי סיני, אל שורות 'המדינה האסלאמית' היא ניצחון גדול שלה בשתי חזיתות: ראשית, מאז הוקם 'אנצאר בית אל-מקדס' ב-2011, הוא נטה לכיוון אל-קאעדה – הארגון המתחרה של דאע"ש (גלגולה הקודם של 'המדינה האסלאמית') על הנהגת מחנה הג'האד העולמי; שנית, 'אנצאר בית אל-מקדס' כבר הוכיח עצמו כארגון הג'האד הפעיל והקטלני ביותר במצרים, ובכך, כשהוא פועל תחת השם 'וילאית סיני', כלומר פרובינציית סיני של 'המדינה האסלאמית', הוא זיכה אותה בדריסת רגל במדינה המאוכלסת ביותר בעולם הערבי.

'אנצאר בית אל-מקדס' התגבש מכמה ארגוני ג'האד סלפים מקומיים בחצי-האי, שלחלקם היו קשרים עם מקביליהם ברצועת עזה או עם מנהיגים של ארגונים דומים שנלחמו בעבר במדינות אחרות, בין היתר במסגרת אל-קאעדה. הארגון צמח על רקע הכאוס שנוצר בחצי-האי סיני בעקבות ההתקוממות נגד הנשיא חוסני מובארק בינואר 2011.¹ בקיץ 2013 שינה 'אנצאר בית אל-מקדס' את מטרתו המוצהרת מפגיעה בישראל לפגיעה בכוחות הביטחון המצריים (במיוחד בחיילים ובפטרולים ומוצבים צבאיים בצפון-סיני), לרבות מתקפות נגד יעדים הקשורים לתשתיות הכלכליות במצרים, כמו צינורות גז ובמקרה אחד גם יעד תיירות. מאז ספטמבר 2013 ועד סוף ינואר 2014 קיבל 'אנצאר בית אל-מקדס' על עצמו את האחריות לרצף של מתקפות בקנה מידה גדול באזור קהיר ועמק הנילוס, לרבות ניסיון התנקשות בשר הפנים המצרי, מוחמד אבראהים.

מאז תחילת 2014 הצליח הצבא המצרי לדחוק, כמעט לחלוטין, את 'אנצאר בית אל-מקדס' לפינה הצפון-מזרחית של חצי-האי סיני. אולם, למרות הלחץ המסיבי שהופעל על הארגון, לא הביא הדבר להתפוררותו ולוחמיו המשיכו לשפר את יכולותיהם בהתמדה. נראה כי צורך נואש במימון ואיבוד דמויות מפתח בהנהגתו הביאו את

הארגון, בסופו של דבר, להחלטה להצטרף ל'מדינה האסלאמית', וזאת למרות הצלחותיו שנמשכו בצפון-סיני.²

למעשה, מידה מסוימת של אהדה כלפי 'המדינה האסלאמית' שררה בקרב הג'האד הסלפי בסיני עוד קודם לכן. זאת, הן על רקע דמיון אידאולוגי והן בשל העובדה שחלק מאנשי הארגון לחמו לצד 'המדינה האסלאמית' בסוריה ובעיראק. עם זאת, גורמים רשמיים במצרים, בישראל ובקהילה הבינלאומית מסכימים כי המניע העיקרי להצטרפות 'אנצאר בית אל-מקדס' ל'מדינה האסלאמית' היה כספי.

מגעים אישיים בין מנהיגי 'אנצאר בית אל-מקדס' ובין מנהיגי 'המדינה האסלאמית' הם שסללו את הדרך לברית.³ על פי ניו יורק טיימס, שני שליחים של 'אנצאר בית אל-מקדס' עשו דרכם באוקטובר 2014 מסיני לאירק, בירת 'המדינה האסלאמית', כדי להסדיר את רמת הסיוע הכספי ממנה לארגון.⁴ החשש המרכזי כיום הוא שחרף המניע הכלכלי, המחויבות הכספית של 'אנצאר בית אל-מקדס' ל'מדינה האסלאמית' וההתמיכה הלוגיסטית שזו נותנת לארגון ישפיעו על סוגי היעדים והמבצעים שלו ועל אופיים.

סימנים מוקדמים להשתלבות הארגונית של 'אנצאר בית אל-מקדס' ב'מדינה האסלאמית' הופיעו בקיץ 2014, כאשר האחרונה החלה לחזר אחר הג'האדיסטים המצריים. לדוגמה, המנהיג הרוחני של 'אנצאר בית אל-מקדס', אבו אוסאמה אל-מסרי, קרא בדרשה לרגל עיד אל-פיטר ביולי 2014 לניצחון 'המדינה האסלאמית'.⁵ עם זאת, הצטרפות הארגון אל 'המדינה האסלאמית' לוותה במחלוקת פנימית בין תומכיה ובין מתנגדיה, שאף קיבלה ביטוי פומבי, בין השאר, בהצהרות סותרות של שני הצדדים בסוגיה זאת בנובמבר 2014.

בהקשר זה יש לציין שהצטרפות פומבית לארגון סלפי-ג'האדי עולמי, בין אם זו 'המדינה האסלאמית' או אל-קאעדה, טומנת בחובה כמה סיכונים עבור 'אנצאר בית אל-מקדס': הראשון מביניהם הוא ההשפעה השלילית הצפויה של מהלך זה על תמיכתם של תושבי חצי-האי סיני בארגון. למרות המטרה הסלפית-ג'האדית של הקמת אמירות אסלאמית בסיני וניהול מערכת ג'האד נגד ישראל והצבא המצרי, 'אנצאר בית אל-מקדס' הקפיד להציג את עצמו תמיד כמגן האוכלוסייה המקומית בסיני. על רקע זה התנהל הארגון בחודשים הראשונים של גלגולו כ'יולאית סיני' בזהירות, וזאת כדי לא לאבד את התמיכה המקומית בו. כך, למרות ש'אנצאר בית אל-מקדס' הונהג באופן רשמי על ידי הנהגה היושבת מחוץ למצרים לא ניכר הבדל בדפוס פעולותיו, וגם מטרותיו המוצהרות נותרו כשהיו.

הדברים החלו להשתנות בהדרגה בינואר 2015, כאשר אנשי 'יולאית סיני' הרגו יותר מתריסר אזרחים מקומיים במהלך אותו חודש.⁶ באופן גורף, למעט מקרה חריג, 'אנצאר בית אל-מקדס' נמנע מלפגוע באזרחים ואפילו פעל לצמצום קרבנות בנפש

שלהם. לעומת זאת, 'וילאית סיני' לא הראה כל רחמים כלפי קרבנותיו, ואף רצח את אלה שהאשים בשיתוף פעולה עם הצבא המצרי והמוסד הישראלי.

לא ברור אם הפגיעה הגוברת באזרחים מצד 'וילאית סיני' קשורה להצטרפות הארגון ל'מדינה האסלאמית', או שהיא מדד לתחושת הרדיפה שלו ולחששותיו מפני חדירה לשורותיו. בכל מקרה, האופן הברוטלי שבו מתבצע ההרג מעיד בבירור על השראה מ'המדינה האסלאמית', שהפכה גם אחראית למסרים ולתעמולה של הזרוע החדשה שלה בחצי-האי סיני.

עוד סוגיה לא ברורה היא האם המתקפות הגדולות של 'וילאית סיני' ב-2015 הן תוצאה של הנשק והאימונים שסיפקה 'המדינה האסלאמית' לארגון, או שמדובר בהתפתחות טבעית של ארגון המפגין בשנתיים האחרונות שיפור מתמיד. אספקת הנשק, כלי הרכב והמדים החדשים על ידי 'המדינה האסלאמית' לשלוחה שלה בסיני אולי מסייעת, אבל בניגוד לרושם שהתעמולה של 'המדינה האסלאמית' מבקשת ליצור, ייתכן כי סיוע כזה אינו מביא בפועל לשינוי אסטרטגי.

כך או כך, 'וילאית סיני' ביצע בחצי-האי סיני פעולות בנוסח 'המדינה האסלאמית'. מבחינה צבאית, המצור שהטיל הארגון על שיח' זויד ב-1 ביולי 2015 – במאמץ גלוי להשתלט, ולו זמנית, על חלקים בעיירה – דומה לאופן שבו לוחמי 'המדינה האסלאמית' השתלטו על ערים בעיראק.⁷ הפלת המטוס הרוסי בשמי סיני באוקטובר 2015 כבר היתה קפיצת מדרגה, ונבעה ממניעים הקשורים למלחמתה של 'המדינה האסלאמית' בסוריה נגד רוסיה. במסרי התעמולה שלו, 'וילאית סיני' מציג את עצמו כמי שממלא תפקידים מדינתיים – החל במתן סיוע כספי ועזרה במזון לתושבים נזקקים, וכלה במאבק בהברחות סמים וסיגריות.

גורמים רשמיים הן בישראל והן במצרים מוצאים קשר בין המתקפות המיומנות למדי של 'וילאית סיני' ובין החיבור שלו לרצועת עזה ולמאגרי הנשק של חמאס. גורמי ביטחון רשמיים במצרים גם סבורים שלוחמי הארגון בסיני עברו אימונים אצל קצינים לשעבר ביחידות עילית מצריות, כמו הישאם א-שמאווי, שפרש מ'אנצאר בית אל-מקדס' בעקבות הצטרפות הארגון ל'מדינה האסלאמית'.⁸ בנוסף לכך, לוחמי הארגון הצליחו לשים יד על נשק וחומרי נפץ במהלך תקיפות של עמדות צבאיות ומבני משטרה בחצי-האי סיני.

על אף יכולותיה הגוברות של 'וילאית סיני', פעילות הארגון נשארה במידה רבה מוגבלת לחצי-האי. עד קיץ 2015 נרשם חריג אחד בלבד: ב-28 בנובמבר 2014 – יום בסימן "זעם אסלאמי" שארגנו כמה ארגונים פוליטיים אסלאמיסטיים במצרים – טען הארגון כי "פלג מנותק" מלוחמיו הרג חמישה חיילים, לרבות שני קצינים, בקהיר ובמחוז קְלִיּוֹבִיָה.

'המדינה האסלאמית' בסיני המשיכה להתקדם לעבר מרכז של מצרים ביולי 2015. באותו חודש נטל 'וילאית סיני' אחריות על פיצוץ מכונת תופת במחסום צבאי בכביש סואץ-קהיר. את האחריות למתקפה על הקונסוליה האיטלקית בקהיר ביולי 2015 קיבלה 'המדינה האסלאמית' ולא 'וילאית סיני', למרות שהארגון אמור להיות הזרוע המבצעת של מסגרת-הגג במצרים, ואנשיו עמדו כנראה גם מאחורי מתקפה זו. קרוב לוודאי שהסמליות הדתית וההיסטורית של מתקפה על גורם המסמל את העולם הנוצרי, היא שהביאה לכך שהפעולה נגד הקונסוליה האיטלקית יוחסה ל'מדינה האסלאמית'.⁹

המצב היה מדאיג יותר לו התברר כי לוחמים משלוחת 'המדינה האסלאמית' במזרח-לוב הם ששוגרו לתקוף את הקונסוליה האיטלקית בבירה המצרית. זאת, על רקע ההבנה שהאסטרטגיה של 'המדינה האסלאמית' היא לגרור את מצרים למלחמה בשתי חזיתות. ניתן היה לראות זאת בבירור בפברואר 2015, כאשר לוחמי 'המדינה האסלאמית' בלוב טבחו ב-20 מצרים קופטים. פעולה זו גררה מתקפות אוויריות של מצרים בשטח לוב והצבת הצבא המצרי בכוננות בגבולה עם שכנתה המערבית, שמשמעותה הייתה הסחת הקשב מהמערכה נגד כוחות 'המדינה האסלאמית' בחצי-האי סיני.¹⁰

באוגוסט 2015 חצתה 'המדינה האסלאמית' קו אדום נוסף מול מצרים. "מסר לממשלת מצרים", שפרסם 'וילאית סיני' במקביל לחגיגות פתיחת החלק החדש של תעלת סואץ, כלל סרטון של עובד קרואטי שנחטף ביולי בדרך המדבר מקהיר. בסרטון נראה השבוי הקרואטי מקריא הצהרה באנגלית, כשמעליו עומד חמוש העוטה מסכה ומצויד בסכין. בהצהרה נאמר כי 'וילאית סיני' יוציא אותו להורג אם מצרים לא תשחרר "נשים מוסלמיות" מבתי הכלא. למרות שם הסרטון, נראה כי הוא היה מכוון בראש ובראשונה לגורמים מערביים הפועלים במצרים, ובמיוחד לחברות בינלאומיות המשקיעות בה.

תגובת מצרים

גורמים מצריים רשמיים מדגישים שמצרים אינה עיראק או לוב: הצבא המצרי לא יברח ולא יתפרק. ואכן, בעודו נאבק לעצור את ההתקוממות בסיני, צבא מצרים מצליח להכיל את המצב. בנוסף לתגובה הצבאית, קהיר חוקקה שורה של חוקים שנועדו לחסום את זרם האזרחים המצריים המנסים להצטרף לג'האד בסוריה או בעיראק. כל אזרח מצרי בגילים 18 עד 40 צריך חתימה של רשויות הביטחון לפני שהוא עולה על מטוס לעיראק, לירדן או לסוריה. במקביל להתמקדותה של תכנית הפיקוח המצרית בפוטנציאל הגיוס לשורות 'המדינה האסלאמית', יש לה גם הקשרים פוליטיים. החל

מסוף 2014 צורפו גם טורקיה, הידועה כמרכז של חברי האחים המוסלמים הגולים, וקטאר, התומכת גם היא באחים המוסלמים, לרשימת מדינות היעד הבעייתיות.¹¹ המאבק של מצרים בטרור מבית הביא לכך שמעורבותה בקואליציה הבינלאומית נגד 'המדינה האסלאמית' בעיראק ובסוריה מצטמצמת לפעילות לא צבאית. במקביל, דיפלומטים מצריים קוראים לקואליציה הבינלאומית להרחיב את פעולותיה גם לגורמים המזוהים עם 'המדינה האסלאמית' בלוב, ואפילו להרחיב עוד יותר את היקף הפעולה ולכוונה אף נגד האחים המוסלמים.¹²

מלבד סיוע מודיעיני, הסיוע המצרי העיקרי למאבק נגד 'המדינה האסלאמית' מתמקד בלגיטימציה הדתית שנותנת לו אוניברסיטת אל-אזהר – אחד המוסדות הוותיקים ביותר ללימודי האסלאם. ניתן להצביע על שני פגמים עיקריים בהסתמכות על לגיטימציה זאת. ראשית, אוניברסיטת אל-אזהר היא מוסד שמרני המשתנה באטיות, דבר שהביא למשל את נשיא מצרים א-סיסי לצאת נגדה ביולי 2015 על שאינה פועלת למימוש קריאתו, שישה חודשים לפני כן, ל"מהפכה" בחשיבה האסלאמית;¹³ הבעיה הקשה יותר בהסתמכות על הלגיטימציה הדתית של אוניברסיטת אל-אזהר היא תדמיתה, שמסגירה את זיקתה ההדוקה למוסדות המדינה המצרית. בהקשר זה יש לציין את דבריו של המומחה למזרח התיכון המודרני השאם א. הלייר, שצוטט בסוכנות הידיעות AP לאחר קריאתו של א-סיסי לרפורמה באוניברסיטה, כאומר: "כל מי שנוטה, ולו במעט, לפרשנות אלימה, אינו צפוי להתרשם" ממסר אנטי-רדיקלי שייצא מאוניברסיטה זו.¹⁴

המלצות

הקהילה הבינלאומית חייבת לתמוך במאמצי מצרים להיאבק באיום הפנימי הנשקף מכיוון 'המדינה האסלאמית', לנוכח הרצון העז והיכולת המוכחת של 'וילאית סיני' לפגוע באינטרסים מצריים, ישראליים ובינלאומיים. על הסיוע למצרים לכלול שיתוף מודיעין, שיתוף פעולה באבטחת גבולות ומאמצים לעצור הברחות נשק והעברות כספים מ'המדינה האסלאמית' לשלוחתה בסיני. במקביל, על בעלות הברית של מצרים וישראל לעודד את מצרים ליישם תכניות שייתנו פתרון ארוך טווח לבעיות הקשורות בפיתוח חצי-האי סיני וכלכלתו – סוגיה שתורמת לליבוי האלימות נגד המדינה המצרית.

חשוב גם לפעול כדי לקעקע את הנרטיב של 'המדינה האסלאמית', שלפיו ממשלת מצרים מדכאת את המוסלמים במדינה. עבור הקהילה הבינלאומית קיימת דאגה מוחשית מההשפעה שעשויה להיות לדיכוי הפוליטי במצרים על המוטיבציה להתגייס ל'מדינה האסלאמית' – בין אם מדובר בהתגייסות לשורות 'וילאית סיני' ובין אם מדובר בהתגייסות לחימה מחוץ לגבולות המדינה.

הערות

- 1 לרקע מעמיק בנושא 'אנצאר בית אל-מקדס', ראו:
Zack Gold, "Security in the Sinai: Present and Future," International Centre for Counter Terrorism, The Hague, March 2014, <http://www.icct.nl/download/file/ICCT-Gold-Security-In-The-Sinai-March-2014.pdf>
- 2 Daveed Gartenstein-Ross, "Ansar Bayt Al-Maqdis's Oath of Allegiance to the Islamic State," *Wikistrat*, February 2015, <http://www.wikistrat.com/ansar-bayt-al-maqdis-oath-of-allegiance-to-the-islamic-state-report-released/>
- 3 "Not an Easy Scenario: How will Iraq affect Sinai?" *Ahram Online*, July 13, 2014, <http://english.ahram.org.eg/News/106137.aspx>
- 4 David Kirkpatrick, "Militant Group in Egypt Vows Loyalty to ISIS," *The New York Times*, November 10, 2015, <http://www.nytimes.com/2014/11/11/world/middleeast/egyptian-militant-group-pledges-loyalty-to-isis.html>
- 5 "New video message from Jamā'at Anṣār Bayt al-Maqdis' Abū Usāmah al-Maṣrī: 'Sermon Of 'Īd From the Sinai'," *Jihadology*, July 31, 2014, <http://jihadology.net/2014/07/31/new-video-message-from-jamaat-an%E1%B9%A3ar-bayt-al-maqdis-abu-usamah-al-ma%E1%B9%A3ri-sermon-of-id-from-the-sinai/>
- 6 "Egypt Security Watch, Monthly Briefing 4, January 2015," Tahrir Institute for Middle East Policy, February 13, 2015, <http://timep.org/esw/articles-analysis/egypt-security-watch-monthly-briefing-4-january-2015/>
- 7 "Assault in Sheikh Zuweid: A turning point in Egypt's fight against terrorism," Tahrir Institute for Middle East Policy, July 2, 2015, <http://timep.org/commentary/assault-in-sheikh-zuwaaid-a-turning-point-in-egypts-fight-against-terrorism>
- 8 "Wanted Egyptian Militant urges Jihad against Sisi: SITE," *Reuters*, July 22, 2015, <http://www.reuters.com/article/2015/07/22/us-egypt-militant-idUSKCN0PW0M220150722>
- 9 Damien McElroy, "Rome will be conquered next, says leader of 'Islamic State'," *The Telegraph*, July 1, 2014, <http://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/middleeast/syria/10939235/Rome-will-be-conquered-next-says-leader-of-Islamic-State.html>
- 10 Mahmoud Mourad, "Egypt's Sisi Tours Border with Libya after Bombing IS Targets," *Reuters*, February 18, 2015, <http://www.reuters.com/article/2015/02/18/us-egypt-libya-idUSKBN0LM1JK20150218>
- 11 "Country Reports on Terrorism 2014: Chapter 2. Country Reports: Middle East and North Africa Overview," *U.S. Department of State*, <http://www.state.gov/j/ct/rls/crt/2014/239407.htm>
- 12 "Egyptian rejection of taking the provisions of the international coalition strategy against ISIS," Egyptian Ministry of Foreign Affairs Facebook Page, August 1, 2015, <https://www.facebook.com/MFAEgypt/posts/902452593160021>
- 13 "El-Sisi Says Al-Azhar has Failed to Renew Islamic Discourse," *Ahram Online*, July 14, 2015, <http://english.ahram.org.eg/News/135369.aspx>
- 14 "From Egypt's Leader, an Ambitious Call for Reform in Islam," AP, January 8, 2015, <http://www.sfgate.com/world/article/From-Egypt-s-leader-an-ambitious-call-for-reform-6002441.php>